

AHOLI REAL DAROMADLARI VA ISTE'MOL XARAJATLARI (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA)

Ilmiy rahbar: M.Saidova

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” kafedrası katta o‘qituvchisi,

Inomov Vasliddin

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. *Mazkur empirik tadqiqotda aholi real daromadlari va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlik hududiy kesimda, xususan Andijon viloyati misolida tahlil qilinadi. Ishning dolzarbligi real daromadlar dinamikasi hamda iste'mol xulq-atvori o'rtasidagi o'zaro ta'sirni aniqlash orqali hududiy iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini chuqurroq anglash zarurati bilan izohlanadi. Tadqiqotning maqsadi viloyat aholisi real daromadlari va iste'mol xarajatlari o'zgarish tendensiyalarini statistik ma'lumotlar asosida baholash hamda ular o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniqlashdan iborat. Tadqiqot 2021–2025-yillar ma'lumotlari asosida empirik, qiyosiy va dinamik tahlil usullaridan foydalangan holda amalga oshirildi. Natijalar real daromadlar o'sishi iste'mol hajmining kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini, biroq inflyatsiya omilining daromadlarning real xarid qobiliyatini cheklashi natijasida iste'mol tarkibida zaruriy tovarlar ulushi yuqori darajada saqlanib qolayotganini ko'rsatdi. Tadqiqot yakunlari hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, aholi farovonligini oshirish hamda ichki iste'mol bozorining barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: real daromadlar, iste'mol xarajatlari, aholi farovonligi, daromad–iste'mol bog'liqligi, inflyatsiya, iste'mol tarkibi, chegaraviy iste'mol moyilligi, hududiy iqtisodiyot, ichki talab, Andijon viloyati iqtisodiyoti.

Kirish. Iqtisodiy rivojlanish jarayonida aholi daromadlari va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi fundamental omildir. Daromadlar darajasi aholining xarid qobiliyati, ichki talab hajmi va iqtisodiy faollik dinamikasiga bevosita ta'sir ko'rsatsa, iste'mol xarajatlari ishlab chiqarish hajmi, investitsion muhit va bandlikni shakllantiruvchi drayver vazifasini bajaradi. Shu bois, ushbu mutanosiblik iqtisodiy tizim barqarorligi va aholi turmush darajasini oshirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda real daromadlarning iqtisodiy mazmuni hamda ularning iste'mol xarajatlari bilan o'zaro ta'sir mexanizmlarini o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Inflyatsion jarayonlarning kuchayishi sharoitida nominal daromadlarning o'sishi har doim ham real xarid qobiliyatining mutanosib kengayishini ta'minlamaydi. Natijada iste'mol tuzilmasi va xarajatlar tarkibida sezilarli o'zgarishlar yuzaga keladi. Shu nuqtai nazardan real daromadlar va iste'mol o'rtasidagi bog'liqlikni hududiy kesimda tahlil qilish iqtisodiy siyosat samaradorligini baholashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Xususan, iqtisodiy salohiyati, demografik tarkibi hamda ichki bozor sig'imi bilan ajralib turuvchi Andijon viloyati misolida ushbu jarayonlarni o'rganish hududiy iqtisodiy rivojlanish omillarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Aholi daromadlari va iste'mol muammolari iqtisodiy nazariyada hamda amaliy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda daromadlar dinamikasi va iste'mol xulq-atvori o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik iqtisodiy o'sish, ijtimoiy tenglik va farovonlik darajasi bilan uzviy bog'liq holda o'rganilgan. Mahalliy tadqiqotlarda esa asosan umumrespublika miqyosidagi makroiqtisodiy tendensiyalar tahliliga e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, real daromadlar va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni hududiy kesimda kompleks empirik yondashuv asosida o'rganish masalasi yetarli darajada tadqiq etilmagan. Mazkur jihat tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

Maqolaning asosiy maqsadi Andijon viloyati aholisi real daromadlari va iste'mol xarajatlari dinamikasini tahlil qilish hamda ular o'rtasidagi iqtisodiy ta'sir mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi

vazifalar belgilandi: real daromadlarning o'zgarish tendensiyalarini o'rganish; iste'mol xarajatlari hajmi va tarkibidagi o'zgarishlarni tahlil qilish; daromad va iste'mol o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlikni empirik jihatdan baholash; inflyatsiya omilining mazkur jarayonlarga ta'sirini aniqlash. Tadqiqot obyekti sifatida Andijon viloyati aholisi, predmeti sifatida esa real daromadlar va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar tanlandi.

Tadqiqot natijalari hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, ichki talabni rag'batlantirish va aholi turmush darajasini oshirishga qaratilgan qarorlar qabul qilishda muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu bois keyingi bo'limlarda real daromadlar va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlik empirik ma'lumotlar asosida batafsil tahlil qilinadi. Mazkur tadqiqot hududiy miqyosda daromad va iste'mol o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlikni kompleks empirik yondashuv asosida baholashga qaratilgani bilan ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Nazariy asos: aholi daromadlari va iste'mol xarajatlari tushunchalari.

Iqtisodiy nazariyada aholi daromadlari milliy mahsulotning uy xo'jaliklari ixtiyoriga o'tadigan qismi sifatida talqin etiladi. Ular iqtisodiy subyektlarning ishlab chiqarishdagi ishtiroki, mehnat unumdorligi, mulkiy munosabatlar va bozor mexanizmlari asosida shakllanadi. Aholi daromadlari tarkibiy jihatdan nominal, real va ixtiyoriy turlarga ajratiladi. Nominal daromad pul shaklidagi jami mablag'larni ifodalasa, real daromad ularning tovar va xizmatlar sotib olish imkoniyatini (xarid qobiliyatini) aks ettiradi. Ixtiyoriy daromad esa soliqlar va majburiy to'lovlar chegirilgandan keyin iste'mol va jamg'arma uchun foydalaniladigan mablag'larni bildiradi. Real daromad aholining haqiqiy turmush darajasi, iste'mol imkoniyatlari va ijtimoiy farovonlik darajasini aniqlashda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Uning o'zgarishi uy xo'jaliklarining iqtisodiy xatti-harakatlariga va iste'mol tarkibiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Real daromad miqdorini aniqlashda narxlar darajasining o'zgarishi muhim omil bo'lgani bois, iqtisodiy tahlilda u quyidagi formula orqali ifodalanadi:

$$\text{Real daromad} = \text{Nominal daromad} / \text{CPI}. \quad (Y_r = \frac{Y_n}{\text{CPI}})$$

bu yerda Y_r – *real daromad*, Y_n – *nominal daromad*, **CPI (Consumer Price Index)** esa iste'mol narxlari indeksini bildiradi. Mazkur nisbat daromadlarning inflyatsiya ta'siridan tozalangan haqiqiy qiymatini ko'rsatadi. Agar narxlar darajasi daromadlar o'sish sur'atidan tezroq oshsa, nominal daromad ortgan taqdirda ham real daromad kamayishi mumkin. Shu jihatdan real daromad dinamikasi ichki talab hajmi, iste'mol imkoniyatlari hamda turmush darajasidagi o'zgarishlarni baholashda muhim makroiqtisodiy indikator hisoblanadi.

Iste'mol iqtisodiy takror ishlab chiqarish jarayonining yakuniy bosqichi bo'lib, ishlab chiqarilgan tovar va xizmatlarning uy xo'jaliklari ehtiyojlarini qondirish maqsadida foydalanilishini anglatadi. Iste'mol xarajatlari aholining oziq-ovqat mahsulotlari, nooziq-ovqat tovarlari va xizmatlar uchun sarflari yig'indisidir. Ushbu tarkibiy tuzilma aholi farovonligi darajasi va iqtisodiy rivojlanish bosqichiga qarab o'zgarib boradi. Odatda daromadlar oshgani sari oziq-ovqat xarajatlari ulushi nisbatan kamayib, xizmatlar va uzoq muddat foydalaniladigan tovarlarga bo'lgan talab ortadi. Shu bois iste'mol xarajatlari tarkibining tahlili uy xo'jaliklari turmush darajasi va iqtisodiy xulq-atvorining muhim indikatorlaridan biri hisoblanadi.

Daromad va iste'mol o'rtasidagi nazariy bog'liqlikni tushuntirishda klassik iste'mol funksiyasi keng qo'llaniladi:

$$C = a + bY$$

bu yerda C – umumiy iste'mol hajmini, Y – daromad miqdorini, a – daromaddan qat'i nazar amalga oshiriladigan avtonom iste'molni, b esa chegaraviy iste'mol moyilligini bildiradi. Mazkur model Keyns iste'mol nazariyasiga asoslanadi va unga ko'ra daromad ortishi iste'mol hajmining kengayishiga olib keladi, biroq bu o'sish to'liq mutanosib bo'lmaydi. Chegaraviy iste'mol moyilligi daromadning qo'shimcha birligidan iste'molga yo'naltiriladigan ulushni ifodalaydi hamda uy xo'jaliklarining iqtisodiy xatti-harakatlarini tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu ko'rsatkichning yuqori darajada shakllanishi ichki talab faolligini kuchaytirsa, past darajada bo'lishi jamg'arma hajmining ortishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, daromadlar dinamikasi va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik iqtisodiy tizimda talab shakllanishi, ishlab chiqarish hajmi va

makroiqtisodiy barqarorlik jarayonlarini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Daromadlarning barqaror o'sishi iste'mol imkoniyatlarini kengaytirib, iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi, aksincha real daromadlarning pasayishi ichki talab qisqarishiga olib keladi. Shu jihatdan mazkur nazariy asoslar real daromadlar va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlikni hududiy kesimda empirik tahlil qilish uchun metodologik zamin yaratadi. Keyingi bo'limda ushbu nazariy yondashuvlar Andijon viloyati misolida amaliy ma'lumotlar asosida chuqurroq o'rganiladi.

Andijon viloyatida aholi real daromadlari va iste'mol xarajatlari tahlili.

Hududiy iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini kompleks baholashda aholi real daromadlari va iste'mol xarajatlari dinamikasini statistik asosda tahlil qilish muhim metodologik ahamiyatga ega. Andijon viloyati bo'yicha so'nggi yillarda aholi nominal daromadlarining izchil o'sib borishi kuzatilmoqda. Mazkur tendensiya hududda iqtisodiy faollikning kengayishi, xizmatlar sohasi va kichik biznes subyektlarining rivojlanishi, shuningdek bandlik darajasining nisbatan barqaror oshishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, iste'mol narxlari indeksining yuqori darajada shakllanishi daromadlarning real xarid qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatib, iqtisodiy farovonlikning o'sish sur'atini ma'lum darajada cheklovchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Real daromadlar miqdorini aniqlashda nominal daromadlar va iste'mol narxlari indeksi o'rtasidagi nisbatdan foydalanildi. Hisob-kitoblar quyidagi formula asosida amalga oshirildi:

$$Y_r = \frac{Y_n}{CPI}$$

O'tkazilgan tahlillar natijasiga ko'ra, Andijon viloyatida aholi daromadlari dinamikasida barqaror o'sish tendensiyasi kuzatildi. Xususan, 2021-yilda viloyatda aholi jon boshiga o'rtacha nominal daromad 14,24 mln so'mni tashkil etgan bo'lsa, iste'mol narxlari indeksi (CPI) 110,8% bo'lgan sharoitda real daromad 12,85 mln so'm darajasida shakllandi. 2023-yilga kelib nominal daromadlar miqdori 20,41 mln so'mga yetdi va inflyatsiya darajasi 108,8% ni tashkil etishi natijasida real daromad 18,76 mln so'mga teng bo'ldi. 2025-yil yakuniy statistik ma'lumotlariga ko'ra,

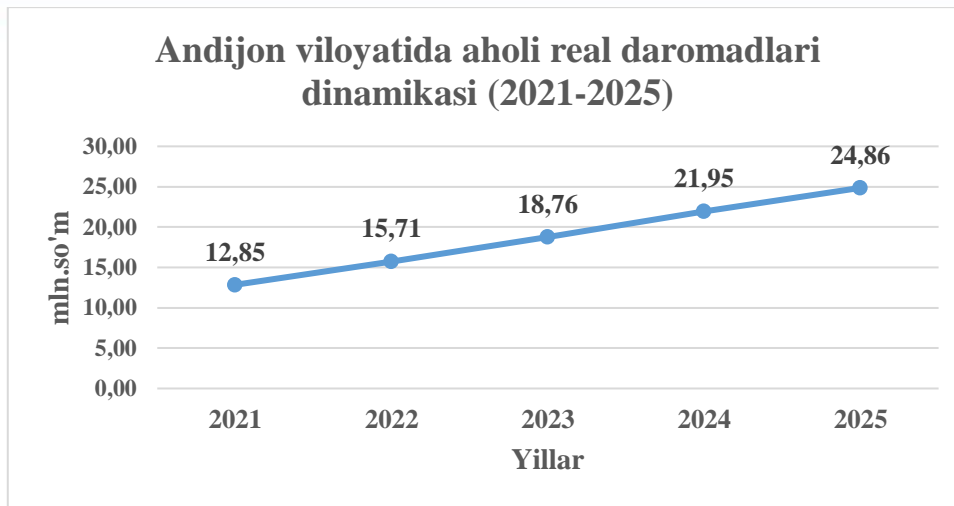

viloyatda nominal daromad ko'rsatkichi 27,15 mln so'mni tashkil etdi. CPI darajasi 109,2% bo'lgan holda, real daromad miqdori 24,86 mln so'mga yetganligi qayd etildi. Mazkur raqamli tahlillar shuni ko'rsatadiki, nominal daromadlarning muttasil o'sishi real daromadlar hajmi kengayishining asosiy omili bo'lib xizmat qilmoqda. Biroq, iste'mol narxlari indeksining yuqoriligi sababli, real daromadlarning o'sish sur'ati nominal o'sishga nisbatan o'rtacha 2–3% punktga past shakllanganligi tahlil etildi.

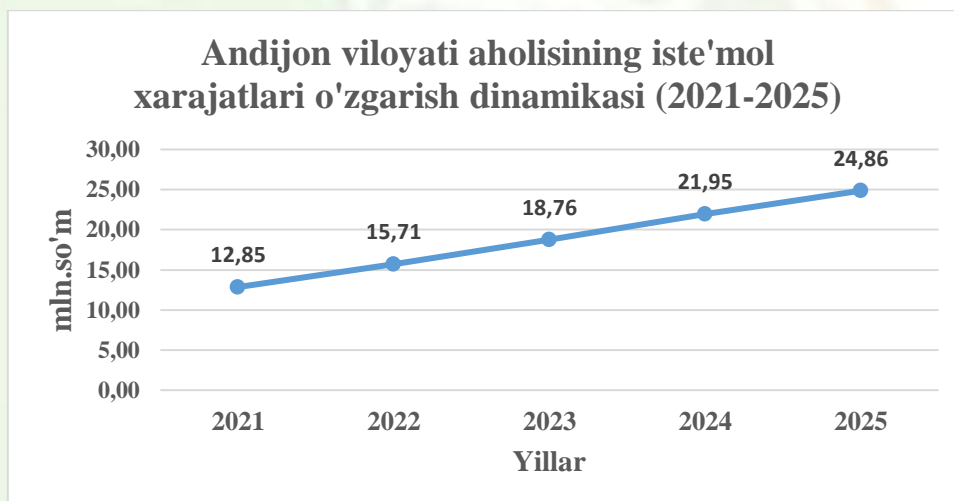
1-jadval. Andijon viloyatida aholi daromadlari va iste'mol xarajatlari dinamikasi

Yillar	Nominal daromad (mln.so'm)	CPI (Inflyatsiya, %da)	Real daromad (mln.so'm)	Iste'mol xarajatlari (mln.so'm)
2021	14,24	110.8	12,85	11,60
2022	17,65	112.3	15,71	14,30
2023	20,41	108.8	18,76	16,50
2024	24,10	109.8	21,95	19,40
2025	27.15	109.2	24,86	21,80

Jadval ma'lumotlari nominal daromadlarning o'sishi real daromadlar hajmining ham izchil kengayishiga olib kelganini ko'rsatadi. Biroq inflyatsiya darajasining 9–12% oralig'ida shakllanishi daromadlarning haqiqiy xarid qobiliyatini qisqartiruvchi omil bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga, iste'mol xarajatlari real daromadlarga yaqin sur'atlarda oshib borayotgani uy xo'jaliklari qo'shimcha daromadlarning katta qismini joriy iste'mol ehtiyojlariga yo'naltirayotganini bildiradi.

1-grafik. Andijon viloyatida aholi real daromadlari dinamikasi. Real daromadlar dinamikasini aks ettiruvchi grafik tahlili 2021–2025-yillarda real daromad hajmi sezilarli darajada qariyb ikki baravarga yaqin oshganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, o'sish trayektoriyasining nisbatan notekis shakllanishi inflyatsion bosim bilan izohlanadi. Real daromadlarning o'rtacha yillik o'sish sur'ati taxminan 17–18% ni tashkil etgan bo'lsa-da, narxlar darajasining oshishi natijasida mazkur o'sishning muayyan qismi iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan kamaygan. Bu esa aholi farovonligining o'sishi ijobiy tendensiyaga ega bo'lsa-da, uning barqarorligi makroiqtisodiy omillarga sezilarli darajada bog'liqligini ko'rsatadi.

2-grafik. Andijon viloyati aholisining iste'mol xarajatlari dinamikasi. Grafik ma'lumotlariga ko'ra iste'mol xarajatlari hajmi real daromadlar bilan deyarli parallel ravishda oshib borgan. Iste'mol xarajatlarning o'rtacha yillik o'sish sur'ati 16–17% atrofida shakllangan bo'lib, ayrim davrlarda ushbu ko'rsatkich daromadlar

o'sish sur'atidan yuqori bo'lgan. Mazkur holat uy xo'jaliklarining jamg'arma imkoniyatlari nisbatan cheklanganini va daromadlarning asosiy qismi joriy ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilayotganini anglatadi.

Daromad va iste'mol o'rtasidagi bog'liqlikni baholashda klassik iste'mol funksiyasi modeli qo'llanildi:

$$C = a + bY.$$

Empirik kuzatuvlar asosida chegaraviy iste'mol moyilligi (MPC) taxminan **0,78–0,82** oralig'ida shakllanganini ko'rish mumkin. Bu qo'shimcha daromadning qariyb 80% i iste'molga yo'naltirilayotganini bildiradi. Bunday tendensiya hududiy iqtisodiyotda ichki talabning muhim o'rin tutayotganini ko'rsatsa-da, jamg'arma darajasining nisbatan pastligi uzoq muddatli investitsion imkoniyatlarning kengayishini ma'lum darajada cheklashi mumkin.

Umuman olganda, Andijon viloyatida real daromadlar va iste'mol xarajatlari o'rtasida ijobiy hamda nisbatan barqaror bog'liqlik shakllangan. Shu bilan birga, inflyatsiya omilining yuqori darajada saqlanib qolishi real daromadlar o'sishining samaradorligini pasaytirib, iste'mol tarkibida zaruriy tovarlar ulushining yuqori bo'lishiga olib kelmoqda. Mazkur tendensiyalar hududiy iqtisodiy rivojlanishda muayyan nomutanosibliklar mavjudligini ko'rsatadi va daromad hamda iste'mol o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan iqtisodiy choralarni ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Aholi real daromadlari va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi nomutanosiblik muammolari va iqtisodiy tahlil (Andijon viloyati misolida).

Andijon viloyatida aholi real daromadlari va iste'mol xarajatlari dinamikasining empirik tahlili mazkur ko'rsatkichlar o'rtasida ma'lum darajadagi nomutanosiblik tendensiyalari shakllanganini ko'rsatadi. Xususan, nominal daromadlarning izchil o'sib borishiga qaramay, inflyatsiya jarayonlari ta'sirida real xarid qobiliyatining mutanosib kengayishi to'liq ta'minlanmagan. Natijada ayrim davrlarda iste'mol xarajatlari hajmi real daromadlar o'sish sur'atidan tezroq kengaygan. Bu holat uy xo'jaliklari byudjetida jamg'arma imkoniyatlarining qisqarishiga hamda

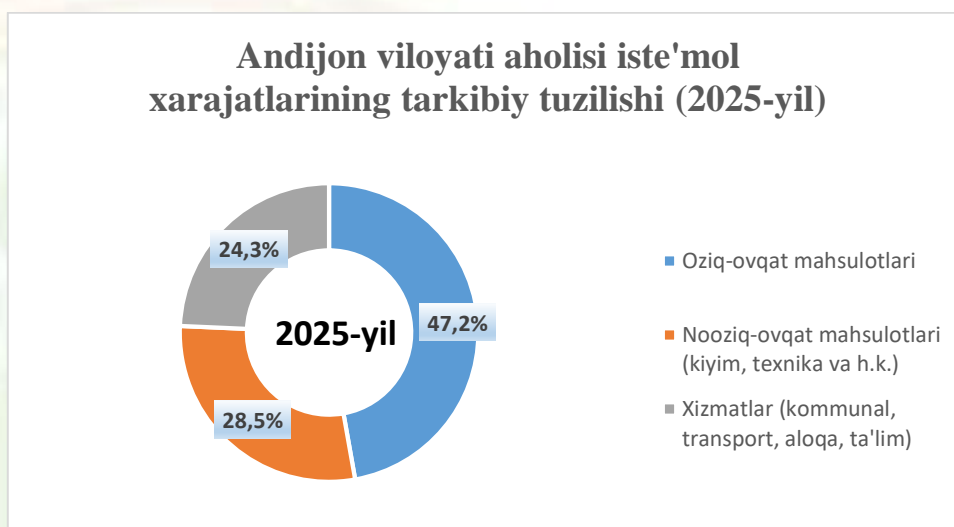
daromadlarning katta qismini joriy iste'molga yo'naltirish zarurati kuchayishiga olib kelgan.

Mazkur nomutanosiblikning muhim jihatlaridan biri iste'mol tarkibida oziq-ovqat mahsulotlari ulushining yuqori darajada saqlanib qolayotganidir. Iqtisodiy nazariyaga ko'ra, daromad darajasi oshgani sari iste'mol xarajatlarining tarkibida xizmatlar va noziq-ovqat tovarlari ulushi ortib boradi. Andijon viloyati misolida esa bu jarayonning nisbatan sekin kechayotgani daromadlarning real o'sishi yetarli darajada barqaror emasligini ko'rsatadi. Bunday sharoitda uy xo'jaliklari birlamchi ehtiyojlarni qondirishni ustuvor yo'nalish sifatida saqlab qoladi, bu esa iste'mol tuzilmasining diversifikatsiyalanishini cheklaydi.

Nomutanosiblikning shakllanishida inflyatsiya omili hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Narxlar darajasining muntazam oshib borishi daromadlarning real qiymatini pasaytirib, aholi xarid qobiliyatining kengayishiga to'sqinlik qiladi. Shu sababli qo'shimcha daromadlar ko'pincha narxlar oshishi natijasida yuzaga kelgan xarajatlar bosimini qoplashga yo'naltiriladi. Ayrim davrlarda iste'mol xarajatlarining daromadlardan tezroq oshishi kredit resurslaridan foydalanish yoki oldingi jamg'armalarning qisqarishi hisobiga amalga oshishi mumkin. Bunday jarayon uzoq muddatda moliyaviy barqarorlikning zaiflashishiga va uy xo'jaliklarining qarz yukining ortishiga olib keladi.

Muammolarning chuqurlashishiga mehnat bozori omillari ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ish haqi darajasining sekin o'sishi yoki yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan bandlik imkoniyatlarining yetarli emasligi daromadlar tarkibining barqaror kengayishiga to'sqinlik qiladi. Hududiy iqtisodiy rivojlanishning tarkibiy xususiyatlari, xususan sanoat va xizmatlar sohalarining yetarli darajada diversifikatsiyalanmaganligi ham daromad manbalarining cheklanganligiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, ayrim iste'mol tovarlari bo'yicha importga yuqori darajada bog'liqlik narxlarning tashqi iqtisodiy omillarga sezgirligini kuchaytiradi. Bu esa daromad va iste'mol o'rtasidagi muvozanatning izdan chiqishiga olib keluvchi qo'shimcha risk omilini yuzaga keltiradi.

Nomutanosibliklarning iqtisodiy oqibatlarini ko'p qirrali xarakterga ega. Eng avvalo, real daromadlarning sustroq o'sishi aholining turmush darajasini barqaror oshirish imkoniyatlarini cheklaydi. Iste'mol tarkibida zaruriy ehtiyojlar ulushining ortishi uzoq muddatli farovonlikni ta'minlovchi ta'lim, sog'liqni saqlash va xizmatlar sohasiga yo'naltiriladigan xarajatlarning qisqarishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu esa inson kapitali rivojlanish sur'atlarining sekinlashuvi orqali hududiy iqtisodiy o'sish istiqbollari salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, jamg'arma darajasining pastligi investitsion faollikning yetarli shakllanmasligiga olib kelib, iqtisodiy tizimning uzoq muddatli barqarorligini zaiflashtiradi.

3-grafik. Andijon viloyati aholisi iste'mol xarajatlari tarkibi (foiz hisobida). Diagramma tahliliga ko'ra, uy xo'jaliklari xarajatlarning 47,2% i oziq-ovqat mahsulotlariga to'g'ri keladi, nooziq-ovqat tovarlari ulushi 28,5% ni, xizmatlar ulushi esa 24,3% ni tashkil etadi. Mazkur nisbat daromadlarning asosiy qismi birlamchi ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilayotganini ko'rsatadi. Iqtisodiy tahlil nuqtai nazaridan bunday iste'mol tuzilmasi hududda iqtisodiy farovonlik darajasi to'liq shakllanmaganini va xizmatlar sektorining rivojlanish salohiyati yetarli darajada ro'yobga chiqmayotganini anglatadi.

Umuman olganda, Andijon viloyatida daromad va iste'mol o'rtasidagi nomutanosiblik inflyatsiya bosimi, mehnat bozori cheklovlari, hududiy iqtisodiy rivojlanish tafovutlari hamda importga bog'liqlikning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga kelmoqda. Muammo-sabab-oqibat zanjiri real daromadlarning nisbatan past o'sishi

iste'mol tarkibining torayishiga, jamg'arma hajmining qisqarishiga va iqtisodiy barqarorlikning zaiflashishiga olib kelayotganini ko'rsatadi. Ushbu tendensiyalarni chuqur anglash keyingi bosqichda iqtisodiy siyosat choralari ishlab chiqish zarurligini belgilaydi. Shu bois maqolaning xulosa qismida aniqlangan nomutanosibliklarni kamaytirish yo'llari ilmiy asosda umumlashtiriladi.

Xulosa. Mazkur maqolada Andijon viloyati misolida aholi real daromadlari va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik empirik tahlil asosida o'rganildi hamda ushbu jarayonlarning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta'siri ilmiy jihatdan umumlashtirildi. Olib borilgan tahlillar daromadlar dinamikasi iste'mol hajmi va uning tarkibiy tuzilmasini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri ekanligini tasdiqladi. Nominal daromadlarning izchil o'sishi iste'mol kengayishiga xizmat qilgan bo'lsa-da, inflyatsiya bosimi real daromadlarning o'sish sur'atini nisbatan sekinlashtirib, uy xo'jaliklarining xarid qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgani aniqlandi. Shu tariqa daromad va iste'mol o'rtasidagi bog'liqlik ijobiy xarakterga ega bo'lsa-da, uning samaradorligi makroiqtisodiy barqarorlik, narxlar dinamikasi hamda hududiy iqtisodiy muhit bilan chambarchas bog'liqligi ilmiy asoslandi.

Umumiy baholash natijalari Andijon viloyatida aholi daromadlari va iste'mol ko'rsatkichlari barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekanligini ko'rsatadi. Biroq ushbu o'sishning sifati inflyatsion omillar ta'siri hamda daromad manbalarining yetarli darajada diversifikatsiyalanmaganligi sababli to'liq ijobiy iqtisodiy samara bermayapti. Iste'mol xarajatlari tarkibida birlamchi ehtiyojlar ulushining yuqori darajada saqlanib qolayotgani aholi farovonligi darajasining nisbatan pastligini ifodalovchi muhim indikator sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, jamg'arma imkoniyatlarining cheklanganligi uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik va investitsion faollik nuqtayi nazaridan muayyan xavflarni yuzaga keltiradi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, hududda daromad va iste'mol o'rtasidagi nomutanosiblik real daromadlar o'sishining narxlar o'sishidan ortda qolishi, iste'mol xarajatlarining ayrim davrlarda daromadlarga nisbatan tezroq kengayishi hamda iste'mol tuzilmasining zaruriy ehtiyojlarga yuqori darajada yo'naltirilganligi bilan

izohlanadi. Mazkur jarayonlar ichki talabning tarkibiy muvozanatiga va hududiy iqtisodiy rivojlanish sur'atlariga bilvosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Aniqlangan muammolarni kamaytirish maqsadida bir qator amaliy takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, mehnat unumdorligini oshirish va yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi sanoat hamda xizmatlar sohalarini rivojlantirish orqali real daromadlar o'sishining barqaror manbalarini shakllantirish zarur. Ikkinchidan, narxlar barqarorligini ta'minlashga qaratilgan pul-kredit va fiskal siyosat choralari hududiy iqtisodiy rivojlanish dasturlari bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Uchinchidan, kichik biznes va xizmatlar sektorini qo'llab-quvvatlash orqali bandlik imkoniyatlarini kengaytirish hamda daromad manbalarini diversifikatsiyalash maqsadga muvofiq. To'rtinchidan, ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish va mahalliy mahsulotlar ulushini oshirish orqali iste'mol bozorida importga bog'liqlikni kamaytirish lozim. Beshinchidan, uy xo'jaliklarining moliyaviy savodxonligini oshirish va jamg'arma madaniyatini shakllantirish iste'mol va jamg'arma o'rtasidagi sog'lom mutanosiblikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, aholi farovonligini oshirish hamda ichki talabni barqaror rag'batlantirish yo'nalishlarida muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Umuman olganda, real daromadlar va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash hududiy iqtisodiy barqarorlik va uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim sharti ekanligi tadqiqot natijalari asosida dalillandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Hududlar kesimida aholi daromadlari va iste'mol xarajatlari to'g'risidagi statistik to'plamlar. – Toshkent, 2021–2025.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati sharhi va inflyatsiya dinamikasi bo'yicha hisobotlar. – Toshkent, 2021–2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari bo'yicha tahliliy materiallar. – Toshkent, 2022–2024.

4. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. Viloyatning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari. – Andijon, 2021–2025.
5. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. – London: Macmillan, 1936.
6. Deaton A. Understanding Consumption. – Oxford: Oxford University Press, 1992.
7. Dornbusch R., Fischer S., Startz R. Macroeconomics. – New York: McGraw-Hill, 2014.
8. Blanchard O. Macroeconomics. – Boston: Pearson Education, 2017.
9. Abdullayev Yo. A. Makroiqtisodiy tahlil. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
10. Raximov A. Sh. Aholi daromadlari va turmush darajasi iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.